

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО НА ЕТАПІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

FORMATION OF LEADERSHIP QUALITIES OF THE POLICE OFFICER AT THE STAGE OF PROFESSIONAL TRAINING

Складність і багатогранність вимог, які пред'являються майбутнім працівникам поліції, котрі навчаються у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, викликають необхідність усебічного розвитку їхніх особистісних якостей, найважливішими з яких виступають лідерські здібності. Працівники поліції через специфіку вибраної професії щодня стикаються зі своєрідними професійними викликами, які змушують їх часто проявляти емоційну стійкість та підтримку для громадян, котрі потрапили у складні життєві обставини. Майбутній працівник поліції повинен уміти будь-якої миті організувати діяльність з усунення надзвичайних ситуацій та захисту громадян від свавілля та беззаконня. Усі ці якості неможливо виявити без роботи над розвитком лідерських якостей у курсантів та слухачів закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

У силу названих причин під час навчального процесу у вищих закладах зі специфічними умовами навчання необхідно сформувати особливу методику щодо розвитку особистісних лідерських якостей у майбутніх працівників поліції.

У статті теоретично розглянуто моделі та теорії лідерства, які допомагають усвідомити вплив лідерських якостей у житті особистості. Окреслено умови формування лідерських якостей у здобувачів вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Виділено типи лідерства залежно від масштабності поставлених завдань. Зазначено, що міжособистісна взаємодія розглядається за допомогою таких феноменів, як взаєморозуміння, взаємовплив, взаємні дії та спілкування.

Резюмуючи вищевикладене, можемо наголосити, що сформовані лідерські якості майбутніх працівників поліції, які отримуються під час навчання у вищому навчальному закладі зі специфічними умовами навчання, є запорукою вдалого та ефективного виконання поставлених завдань, згуртування навколо себе однодумців для досягнення поставлених цілей під час виконання професійних завдань, а також можуть сприяти ефективному кар'єрному зростанню.

Ключові слова: лідерство, емоційні якості, майбутній працівник поліції, здібності, особистість, розвиток, формування.

The complexity and multifaceted nature of the requirements placed on future police officers who study in institutions of higher education with specific educational conditions call for the comprehensive development of their personal qualities, the most important of which are leadership skills.

Due to the specifics of their chosen profession, police officers are faced with unique professional challenges every day, which force them to often show emotional stability and support for citizens who have fallen into difficult life conditions.

The future police officer must be able to organize activities to eliminate emergency situations and protect citizens from arbitrariness and lawlessness at any moment.

All these qualities cannot be identified without work on the development of leadership qualities in cadets and students of a higher education institution with specific learning conditions.

Due to the mentioned reasons, during the educational process in higher institutions with specific learning conditions, it is necessary to form a special methodology for the development of personal leadership qualities in future police officers.

This article theoretically examines models and theories of leadership, which help to understand the influence of leadership qualities in the life of an individual.

The conditions for the formation of leadership qualities in higher education students with specific learning conditions are outlined. Types of leadership are highlighted, depending on the scale of the tasks. It is noted that interpersonal interaction is considered with the help of such phenomena as mutual understanding, mutual influence, mutual actions and communication.

Summarizing the above, we can emphasize that the formed leadership qualities of future police officers, which are obtained during studies at a higher educational institution with specific conditions of study, are the key to successful and effective performance of assigned tasks, rallying like-minded people around themselves to achieve set goals while performing professional tasks, and can also contribute to effective career growth.

Key words: leadership, emotional qualities, future police officer, abilities, personality, development, formation.

УДК 159

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.44.42>

[org/10.32782/2663-5208.2022.44.42](https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.44.42)

Макарова О.П.

к. психол. н., доцент,
старший викладач кафедри педагогіки та психології
Харківський національний університет
внутрішніх справ

Червоний П.Д.

к. пед. н.,
доцент кафедри педагогіки та психології
Харківський національний університет
внутрішніх справ

Лідерство – це здатність впливати як на окрему особистість, так і на групу, спрямовуючи зусилля всіх на досягнення цілей організації [3]. Лідерство – це природний соціально-психологічний процес, що протікає у групі; він пов'язаний із впливом авторитетної особистості на поведінку членів групи [3].

Під впливом розуміють таку поведінку людини, яка призводить до змін у діях, відносинах, почуттях іншої людини. Вплив можна надавати через ідеї, усне і письмове слово, навіювання, переконання, емоційне зараження, примус, особистий авторитет та приклад. Лідера слід визначити як особистість, здатну об'єднувати людей заради

досягнення будь-якої мети. Це поняття пов'язане з іншим – «мета». Справді, безглуздо б виглядав лідер, який не має цілей [2].

Невід'ємним атрибутом лідерства є наявність хоча б одного послідовника. Важливим чинником прояву лідерських якостей є вміння повести людей за собою, забезпечити існування таких системних зв'язків між ними, які б сприяли вирішенню конкретних завдань щодо досягнення єдиної мети. Тобто лідер – це елемент, що впорядковує систему людей [10]. Лідерство – це питання міри, сили впливу, що залежить від співвідношення особистих якостей авторитетної особистості з якостями тих, на кого вона може вплинути, з урахуванням ситуації, у якій знаходиться особистість чи окрема група. Виділяють певні типи лідерства щодо масштабності поставлених завдань:

- побутовий тип лідерства (у шкільних, студентських групах, об'єднаннях за інтересами, у сім'ї);
- соціальний тип лідерства (на виробництві, у профспілковому русі, у державних установах, творчих і т. д.);
- політичний тип лідерства (державні, громадські діячі) [6].

Існує певний невидимий зв'язок між лідерами визначених типів, наприклад побутове лідерство завжди може висунути на позиції соціального і політичного. Лідер з організаторськими здібностями здатний швидко і правильно оцінювати ситуацію, виділяти пріоритетні завдання, що потребують першочергової реалізації, чітко розраховувати терміни щодо вирішення поставлених завдань. Головна відмітна риса здібного організатора полягає в умінні швидко знаходити ефективні шляхи і засоби вирішення завдань.

Лідерство існує в комплексі соціально-психологічних якостей та властивостей особистості. Велику роль відіграє довіра суспільства або колективу до свого лідера. Довіра – це визнання високих достоїнств, заслуг, повноважень, необхідності, правильності та результативності дій лідера [1]. Це внутрішня згода з авторитетною особистістю, готовність діяти відповідно за її установками. Спонукає людей йти за собою, не застосовуючи засобів примусу, можна лише завдяки довірі. І це означає, що люди внутрішньо згодні, єдині зі своїм лідером [8].

Механізми впливу лідерів на колектив зумовлені якостями послідовників, авторитетна особистість залежить від групи. Маючи модель лідерства, певна група вимагає від реальної людини, з одного боку, відповідності їй, а з іншого – можливості висловлювати її інтереси. Лише за

дотримання цієї умови послідовники йдуть за своїм лідером [2].

З урахуванням особливостей однодумців лідер вибудовує структуру впливу. Коло однодумців покликане забезпечити, активність, координацію дій групи, зовнішніх зв'язків та престижу. Але для таких дій потрібно відрегулювати міжособистісні відносини в групі та забезпечити підтримку її членам.

«Природне» лідерство виникає, коли є визнання іншими особистостями особистої переваги лідера. Вплив лідера завжди залежить від ситуації. Більш високий інтелект, підготовка або досвід можуть бути підставою для прояву лідерських якостей.

Лідери мають схильність до домінування, а саме: уміння проявляти ініціативу в міжособистісних стосунках, спрямовувати увагу інших, пропонувати їм рішення, здатність «розмовляти мовою» своїх прихильників.

Роль лідера полягає у тому, щоб утілювати погляди своїх однодумців в узгоджену програму дій, він може вести своїх послідовників у тому напрямі, у якому вони самі хочуть йти.

Лідерство не закінчується на формуванні нових груп. Лідер виконує одне з важливих завдань – згуртованість колективу. Отже, лідер – це той, хто несе в собі риси та дії очікувані саме в конкретній групі людей.

Теорії, які розглядають питання лідерства, є різноманітними. Серед них розглядають підходи, які спираються на особисті якості лідера, а саме поведінкові та ситуаційні [10].

Концепція фізичних якостей (високий зріст, вага, сила) не знайшла свого підтвердження. Навпаки, часом лідер має малий зріст, недостатньо фізично розвинений [10].

Згідно з концепцією інтелігентності, лідерські якості пов'язані з вербальними й оціночними здібностями особистості. На основі цього зроблено висновок, що управлінський успіх залежить від наявності певних інтелігентних якостей особистості [4].

Лідерські якості починають проявлятися ще з дитинства. Суспільство однолітків – це важливий канал інформації, вид емоційного контакту, досвіду спільної діяльності і міжособистісних відносин, які формують у дитини необхідні навички соціальної взаємодії, уміння підкорятися колективній дисципліні і водночас відстоювати свої права та інтереси, співвідносити особисті інтереси з громадськими. Формуються свідомість до групової приналежності, солідарність, товариська взаємодопомога, що не лише полегшує підлітку автономність від дорослих. Це дає дитині надзвичайно важливе почуття емоційного благополуччя та стійкості, адже

однією з особливостей підліткового є те, що у дитини існує об'єктивна потреба в увазі з боку вчителів, батьків і особливо однолітків, тому що у цей період саме ця група є найбільш значущою (референтною) [9].

Особливості міжособистісних взаємин, гендерні відмінності у формуванні лідерських якостей у підлітків також відіграють свою роль. Дитина намагається будь-що виділитися в певній групі, здобути авторитет, відчувати свою важливість, тобто починає проявляти себе як лідер. Встати на чолі інших – означає стати відповідальним не лише за себе, а й за тих, хто стоїть за ним, за ту справу, яку організовує. Усе це сприяє формуванню лідерських якостей: ініціативності, комунікабельності, здатності до самостійного вибору.

Лідерами не народжуються, ними стають; особистість виховується та формується протягом усього життя, а підлітковий вік є одним із важливих періодів у становленні особистості людини. У багатьох є лідерські задатки, але не у кожного є можливості та здібності для розвитку й їх закріплення.

Міжособистісними називаються суто особисті відносини і зв'язки між окремими членами групи незалежно від умов і характеру їхньої спільної діяльності. В основі таких відносин лежать емоційні переживання, які один член групи як певна особистість викликає в іншого. Розрізняють два види почуттів, що виникають у членів групи по відношенню один до одного і додають особливий характер їхнім міжособистісним відносинам: почуття, що сприяють зближенню особистостей; почуття, відразливі одну особу від іншої [2].

Основу міжособистісних відносин завжди становить своєрідна оцінка однією людиною іншої. У неофіційній міжособистісній системі відносин позиції визначаються індивідуальністю кожного підлітка і особливостями соціального середовища.

Міжособистісна взаємодія – реально функціонуючий зв'язок, взаємодія між суб'єктами-особистостями. У структурі особистості найчастіше виділяють три складники, які мають взаємопов'язані компоненти:

- практичний, поведінковий, афективний, гностичний (А. Бодальов);
- поведінковий, афективний, когнітивний (Я. Л. Коломінський);
- регулятивний, афективний, інформаційний (Б. Ф. Ломов) [10].

Кожен із цих компонентів має вагомий психологічний зміст. Поведінковий компонент включає у себе результати та вчинки, міміку і жестикуляцію, пантоміму та мову, тобто все, що люди можуть спостерігати

один в одного. Афективний містить усе те, що пов'язано зі станом особистості [10].

Міжособистісна взаємодія розглядається за допомогою таких феноменів, як взаєморозуміння, взаємовплив, взаємні дії, взаємини, спілкування.

У соціальній педагогіці виділяють два види міжособистісної взаємодії підлітків: функціонально-рольовий та емоційно-міжособистісний [6].

Функціонально-рольова взаємодія виникає у сферах пізнання, предметно-практичній і духовно-практичній діяльності, організованої гри, спорту і має на меті їх обслуговування.

Емоційно-міжособистісна взаємодія виникає у сфері спілкування та має на меті задоволення потреби суб'єктів в емоційному контакті.

Д. Фельдштейн виділяє три форми міжособистісної взаємодії підлітків:

1. Інтимно-особистісне спілкування – взаємодія, заснована на особистих симпатіях, – «я» і «ти». Змістом такого спілкування виступає співучасть співрозмовників у проблемах один одного. Інтимно-особистісне спілкування виникає за умови спільності цінностей партнерів, а співучасть забезпечується розумінням думок, почуттів і намірів один одного. Вищими формами інтимно-особистісного спілкування є дружба і любов.

2. Стихійно-групове спілкування – взаємодія, заснована на випадкових контактах, – «я» і «вони». Стихійно-груповий характер спілкування підлітків домінує у тому разі, якщо не організована суспільно-корисна діяльність, підлітків. Такий вид спілкування призводить до появи різного роду підліткових компаній та неформальних груп. У процесі стихійно-групового спілкування стійкий характер набуває агресивності, жорстокості, підвищеної тривожності, замкнутості тощо.

3. Соціально орієнтоване спілкування – це взаємодія, яка ґрунтується на спільному виконанні суспільно-важливих справ, – «я» і «суспільство». Соціально орієнтоване спілкування обслуговує суспільні потреби людей і є чинником, що сприяє розвитку форм суспільного життя груп, колективів тощо [6].

Розглядаючи роль лідерства в поліцейській діяльності, хочемо зазначити, що поліція є органом виконавчої влади, котра забезпечує безпеку громадян та громадський порядок у режимі нон-стоп. Тому важливо щоб у працівників даної структури були розвинені лідерські якості. Завдяки ним кожен поліцейський здатен узяти під контроль ситуацію незалежно від її екстремальності.

Під час навчання у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання проводяться тренінги з формування та розвитку лідерських якостей. Завдяки таким заняттям майбутні поліцейські вчаться вирішувати буденні проблеми громадян, припиняти масові безпорядки, виконувати поставлені завдання в екстремальних умовах тощо.

Актуальність розвитку та формування лідерських якостей майбутніх поліцейських є одним із пріоритетних напрямів під час навчання. Несформований рівень лідерських навичок може призвести до низької вмотивованості співробітників поліції, що в подальшому може вплинути на якість виконання поставлених завдань.

Престиж та авторитет поліції залежать від рівня довіри громадян, тому важливо координувати дії підрозділів так, щоб вони працювали як годинник. Основою для цього є здатність керівників спрямовувати сили підлеглих для спільного і продуктивного виконання завдань. І одну з найважливіших ролей тут відіграє лідерство.

Підводячи підсумки, можна сказати, що лідерство – чисто психологічна характеристика поведінки певних членів групи, у якій лідер покликаний стимулювати групу, націлювати її на вирішення певних завдань, піклуватися про засоби, за допомогою яких ці завдання можуть бути вирішені. Лідер висувається в результаті взаємодії членів групи для її організації під час вирішення певних завдань. Решта членів групи приймають лідерство, тобто будують із лідером такі відносини, які припускають, що він буде вести, а вони будуть відомими.

Становлення лідера і розвиток групи – це безперервний процес. У ході міжособистісних відносин від моменту створення групи визначається статус кожної людини і разом із тим визначається вплив людини на групу. Положення індивіда в групі та його ставлення до неї залежать від багатьох чинників, куди входять як властивості індивіда, так і властивості групи. Психологи принципово розмежовують колективістське самовизначення особистості, яка свідомо ідентифікується з колективом, приймаючи його норми і цінності як власні, та конформність – схильність індивіда поступатися психологічному тиску групи, змінювати свою думку на угоду більшості.

Перспективною діяльністю закладу вищої освіти зі специфічними умовами навчання можуть виступати підготовка та проведення предметних вечорів, олімпіад, зустрічей із діячами науки, техніки та мистецтва. Ще більші можливості для організації перспективних здобувачів вищої освіти є в системі поза аудиторної роботи, тобто кураторська робота. Для розширення перспектив у рамках сучасної системи освіти велике значення має положення про те, що вища освіта, головним чином, має діловий характер із метою формування і закріплення мотивації лідерства у особистості.

Оскільки поліція працює безпосередньо з людьми та її основним завданням є захист прав і свобод людини, сформовані лідерські якості мають високий вплив на успішність вирішення поставлених завдань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бандурка О. М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи вдосконалення. Харків, 1996. 398 с.
2. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України : підручник. Харків, 1998. 480 с.
3. Довгань Л. Є. Праця керівника, або практичний менеджмент : навчальний посібник. Київ, 2002. 384 с.
4. Забезпечення органами внутрішніх справ міжнародно-правових стандартів прав людини при охороні громадського порядку / відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, Ю. С. Шемшученко. Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001.
5. Ковалів М. В. Основи управління в органах внутрішніх справ України : навчально-практичний посібник. Львів : Львівський державний ун-т внутр. справ, 2010. 340 с.
6. Колосович О. С. Психологічні особливості виникнення та функціонування лідерства у професійній сфері. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2 (1). С. 391–400.
7. Кравченко І. С. Професійне навчання поліцейських в Україні: новели та перспективи. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2015. № 4 (II). С. 94–100.
8. Кривуля О. М. Філософія: світ – людина – дух : навчальний посібник. Харків, 2003. 330 с.
9. Крушельницька О. В., Мельничук Д. П. Управління персоналом : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2003. 296 с.
10. Щекін Г. В. Практична психологія менеджменту : науково-практичний посібник. Київ : Україна, 1994. 399 с.